

“La bruixa és un cap de turc per a les frustracions col·lectives”

Montserrat Jiménez, fotografiada a Girona QUIM PUIG.

La doctora Montserrat Jiménez (l'Escala, 1967) és professora d'història moderna al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i acaba de publicar el Manual d'història de la dona, en què repassa el paper de les dones des de l'antiga Grècia fins al segle XX.

Per què un manual de la història de la dona? Perquè no n'hi havia. Hi havia aproximacions parcials, algunes de molt exhaustives, sobre temes molt concrets. També hi ha molts articles. La història de la

dona és una de les especialitats emergents de la història més dinàmica, una de les que estan suscitant més recerca últimament, perquè era un camp molt poc traçat. La UAB va implantar el 2013 l'assignatura d'història i gènere i el meu departament em va proposar la part d'història moderna de l'assignatura. Vaig acceptar i ha estat l'encàrrec docent que més il·lusió m'ha fet en tota la meua vida. Vaig començar a mirar per preparar els temes i no vaig trobar res. Ni a l'Estat espanyol ni a Catalunya hi havia un manual de la història de la dona. Aquí no s'ha vist la necessitat historiogràfica de fer-lo; en altres llocs, sí. Vaig decidir que si ningú feia un manual d'història de la dona el faria jo. Per què creu que no hi havia cap manual de la història de la dona? Perquè no s'havia sentit la necessitat de fer-lo. En el llibre faig una mica d'ironia i dic que no s'entén que la dona no hagi estat subjecte històric, perquè si parlem del terme subjecció, la dona ha estat una de les grans subjectes. En el primer capítol, faig una mica de precisió terminològica: què és el gènere, què és una dona, què és una femella, què és una persona. La resta del llibre segueix el tradicional ordre cronològic per èpoques. Diuen que la història l'escriuen els vencedors. És el que ha passat? És clar. Si ens ha de jutjar la història, val més que les dones formin part de les estructures judicials, perquè així serà favorable al veredict. És el que hem de fer, no esperar que la història l'escrigui algú altre. Hi ha una mena d'invisibilització del paper de la dona en la història, però té molta trajectòria, suficient per haver-ne fet una síntesi. Els llibres d'història són plens de noms masculins en tots els àmbits. És perquè hi havia més presència dels homes o perquè a les dones no se'ls ha donat tanta rellevància? Una mica tot. Jo crec que aquest llibre s'ha pogut fer ara perquè ha canviat el paradigma. El paradigma és la nostra manera d'interpretar la societat. La manera tradicional d'interpretar la societat és una manera molt masculina i que deixa sempre els que no són homes en un segon terme. És també molt adultista. Els nens no surten mai a la història. És clar. Els nens pateixen sempre una cosa que no han provocat ells, que són les guerres, i quan es parla de víctimes costa individualitzar-los. Com a gran concessió, es diu que van morir molts nens, però mai surten amb nom i cognoms. El missatge és clar, i és que no tenen la mateixa importància. El fet que hagi canviat el paradigma i sigui més inclusiu permet fer una perspectiva històrica diferent del marc tradicional, que és molt androcèntric. Fer una història en femení no és excoent, sinó que és més just, inclou un col·lectiu que representa ni més ni menys que la meitat del gènere humà. I implica incloure totes les franges d'edat, no només les dones en edat reproductiva, també les nenes i les iaies. Diu també que la misogínia va esdevenir la filosofia dominant a Occident fins a la segona meitat del segle XX. Per què s'ha donat aquest rebuig a la dona? Jo crec que com a norma ha estat així. En els manuals de filosofia d'educació secundària, sobretot els que estudiàvem els que ja tenim una edat, no trobaves ni un nom femení d'Aristòtil a Wittgenstein. Ara sí que se n'inclou algun, com Hannah Arendt. En la història de la literatura, tot eren noms masculins, i es feia alguna concessió com cavalleresca en incloure-hi Jane Austen i Emilia Pardo Bazán. La literatura i la filosofia estaven incardinades en aquest paradigma patriarcal, en una manera de veure la societat que no se'n plantejava una altra d'alternativa. La

norma era aquesta, però també és veritat que hi ha hagut moltes excepcions. Benito Jerónimo Feijoo, per exemple, va ser molt trencador amb aquest discurs misogin, i també hi ha hagut dones molt masculistes i transmissores de la inculturació que estaven rebent. També hi ha hagut dones que s'han canviat el nom per publicar, per exemple. Sí, perquè era més fàcil, sobretot al segle XIX. Fins al segle XVIII, les dones escriuen i signen amb el seu nom. Una es diu sor Juana de la Cruz, unes altres es diuen les germanes Brontë... Quan arriba el segle XIX, les mateixes Brontë i d'altres es posen nom masculí. Aquí tenim Fernán Caballero, Víctor Català... Al segle XIX, apareix el sufragisme, la situació de la dona involuciona i les escriptores, per tenir-ho més fàcil, es posen un pseudònim. Hi havia una bel·ligerància cap a les dones perquè començaven a reivindicar-se? No tinc gaire clara la resposta. Hi ha una involució en l'autoria literària femenina i moltíssim recurs al pseudònim. Amb Pardo Bazán, per exemple, no, potser perquè no ho necessita per viure, perquè és una senyora amb recursos propis, o perquè no té por del rebuig. Escriu llibres controvertits per l'època. Les altres ho feien per cobrir-se les espatlles, perquè no hi hagués massa escàndol. Tenim casos de pintores o músiques destacades que no ens han arribat? Jo crec que depèn del que s'entengui per destacar. Hi ha pintores molt competents, persones que normalment venen d'entorns familiars que ja els propicien determinats aprenentatges i elles s'hi dediquen. Però també hi ha hagut reines molt capaces. Els anglesos, sent una cultura tan patriarcal com la resta d'Europa, no han tingut gaires reines, però quan parlen dels seus governants destaquen sempre dues dones: Elisabet I d'Anglaterra i Victòria d'Anglaterra. Ens han arribat nombroses escultures de dones a la prehistòria, que destacaven molt el seu paper reproductor. Es reconeixia el seu paper? Aparentment, sí. La paradoxa és que la dona sempre ha treballat, però el seu ha estat un treball poc remunerat i poc reconegut socialment. La dona ha estat una força de treball en l'esfera domèstica i sovint en l'esfera laboral, però no apareix perquè les dones no tenien dret a agremiar-se, només de manera excepcional. En la mitologia grega i romana apareixen moltes deesses, però en el cristianisme la seva figura queda rebaixada. Això té cap paral·lelisme amb la seva visió social? Jo crec que això és un tòpic. L'Església és una de les moltes institucions socials que segueixen la norma, però el cristianisme en si valora tant el sant com la santa; hi ha un corrent de devoció molt intens cap a la mare de Déu. Jo crec que hi ha de tot en el cristianisme i en la societat. Hi ha molts homes que han edificat un sistema moral sobre els seus complexos i a partir d'aquí el van omplint. A Grècia hi havia magistrades, a Roma es permetia el divorci al segle III... La dona va poder desenvolupar carreres en aquella època o eren casos excepcionals? A Roma, a Grècia i en el món jueu, l'esfera de la dona era el món domèstic, on la feina era enorme. Les dones benestants podien delegar en les minyones. Després, com a excepció, es podien trobar dones arreu. Les que ho feien tenien un cert tarannà personal que s'havia d'ajuntar amb una sèrie de circumstàncies perquè agafessin les regnes del negoci familiar, o despatxessin a l'obra de l'home, o fessin tractes comercials. Podien superar unes circumstàncies que teòricament les codificaven com a sotmeses tot i que poguessin seguir educant les filles en el paper de teòrica submissió. Un dels capítols més negres de la història de les dones ha estat la persecució contra les considerades bruixes. Com es va arribar a aquest punt? Jo crec que la bruixeria la tenim idealitzada, tenim certa tendència a veure-les com el Che Guevara del segle XVII. Les dones que eren acusades de bruixes el que intentaven era sobreviure. El relat robot de la bruixa és el d'una dona que no té gaires relacions socials ni familiars que la protegeixin. La bruixa és sempre una víctima fàcil, un cap de turc per a les frustracions col·lectives. Que pot ser agredida per la col·lectivitat amb tota impunitat. Hi ha tres instàncies de persecució de les bruixes: l'Església, el poder civil i la gent. De les tres instàncies, la més perillosa és la gent, perquè si la bruixa és perseguida pel poder civil o l'eclesiàstic, mal que bé, la persona té unes determinades garanties processals, tot i que poques, perquè se surt de la presumpció de culpabilitat. Si és atacada per la col·lectivitat, no en té ni una. En el capítol de la Il·lustració, parla del paternalisme il·lustrat. Com es legislava per a les dones sense les dones? És una paradoxa, perquè se suposa que les dones són éssers no autònoms. Se suposa que no tenen prou judici per discernir, no se'ls permet el dret al vot perquè no se les considera capaces. No tenen els mateixos drets dels homes, però moltes vegades tenen el doble de deures. Això com es manifestava? Si una dona delinqüia, se la castigava. Però se li podia negar l'exercici d'un ofici pel fet de ser dona. Si es considerava que no tenien discerniment per tenir representació política a través del vot, perquè la reina d'Anglaterra era dona? Hi havia un moviment de pensament polític d'intel·lectuals orgànics que deien que era una dona però molt viril, per justificar-ho. El sufragi universal va posar fi a aquesta paradoxa? El dret al

vot és una cosa molt contemporània. Amb excepcions. Hi ha precedents que s'assemblen molt a aquest vot. Per exemple, quan mor un abat o un papa hi ha un dret a vot, o moviments municipals medievals o moderns en què les vídues poden votar. Però el vot en la tria dels governants és propi de l'època contemporània. En principi és un sufragi masculí censatari. La primera lluita és un sufragi universal en masculí, en què tenen dret a vot tots els homes. Després va arribar la inclusió per als esclaus de color. Primer es va donar el dret a vot als esclaus negres, perquè eren homes, i després va arribar el de les dones blanques. Ja al segle XX, van caldre dues grans guerres perquè la dona s'incorporés de manera massiva al mercat laboral. Les guerres mundials van demostrar que les dones podien entrar a tots els sectors fabrils. Ja hi eren en alguns: en el sector del paper, en el del suro... Fins i tot les dones que treballaven a les fàbriques de tabac europees estaven més ben pagades que els homes perquè feien un treball més ben valorat per la seva motricitat fina. Fins al punt que els homes van fer una protesta per demanar l'equiparació del sou amb les dones. En les dues guerres les economies dels països van reposar molt sobre les espatlles de les dones. A partir d'aquí, ja no es pot tornar enrere. Ja hem superat la invisibilització? Jo crec que ara està superadíssima a Occident. El paradigma interpretatiu surt ara de la base que la diversitat és una fortalesa. A Alemanya s'ha retirat Angela Merkel i els alemanys han sortit a ovacionar-la. Mirem com es reconeix Jacinda Ardern a Nova Zelanda. La diversitat biològica no és una causa de debilitat, sinó que és una riquesa. El fet de ser una dona no ha de ser motiu de discriminació ni en positiu ni en negatiu, a cada persona se li ha de reconèixer el mèrit que té, amb independència del seu sexe o raça.

Publicat a:

-El Punt Avui. Girona 20-10-2021, Pàgina 18

-El Punt Avui. Nacional 20-10-2021, Pàgina 16

Font del document:

<http://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/2044795-la-bruixa-es-un-cap-de-turc-per-a-les-frustracions-collectives.html>